

УДК 349.444

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТИВНОГО
ПРАВА НА ЖИТЛО В СУЧАСНИХ
УМОВАХ**

Микола ГАЛЯНТИЧ

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

<https://orcid.org/0000-0003-0346-5308>

Олена ПИЖОВА

молодший науковий співробітник

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

<https://orcid.org/0000-0002-3239-1216>

Стаття присвячена визначенню проблемам забезпечення реалізації суб'єктивного права на житло в умовах відновлення житла. Підкреслено, що близькими науковим дефініціями є «здійснення житлового права», «суб'єктивне права на житло», «захист суб'єктивних житлових прав», зокрема, суб'єктом житлових прав є фізична особа, яка є носієм житлових прав та відповідних обов'язків. Означено, що реалізації суб'єктивного права на житло поширюються на всіх суб'єктів житлових відносин: недієдатних та обмежено дієдатних осіб, тимчасово переміщених осіб, біженців, інвалідів, ветеранів війни. Реалізація житлових прав неможлива через прогалини у законодавчій сфері, зокрема через нечіткість визначення понять, що містяться у житловому законодавстві, подвійних тлумачень, що призводить до колізій, або взагалі відсутності норм, які б забезпечували захист житлових прав громадян. Зазначено, що реалізація права користування житлом

UDC 349.444

**PROBLEMS OF ENSURING THE
IMPLEMENTATION OF THE
SUBJECTIVE RIGHT TO HOUSING
IN MODERN CONDITIONS**

Haliantych, Mykola K.

Doctor of Law, Professor, Corresponding Member of the NALS of Ukraine, Head of the Department

Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the NALS of Ukraine (Kyiv)

Pyzhova, Olena

Junior Research

Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the NALS of Ukraine (Kyiv)

The article is devoted to defining the problems of ensuring the realization of the subjective right to housing in the conditions of housing restoration. It is emphasized that close scientific definitions are «realization of housing right», «subjective right to housing», «protection of subjective housing rights», in particular, the subject of housing rights is a natural person who is the bearer of housing rights and corresponding obligations of the It was determined that the implementation of the subjective right to housing applies to all subjects of housing relations: disabled and limitedly capable persons, temporarily displaced persons, refugees, disabled people, war veterans. Realization of housing rights is impossible due to gaps in the legislative sphere, in particular due to the vague definition of concepts contained in housing legislation, double interpretations that lead to conflicts, or the general absence of norms that would ensure the protection of citizens' housing rights. It is noted that the realization of the

громадянами України виступає важливим елементом здійснення людиною свого природного права на життя, є одним із основних напрямів державної політики. Наголос робиться на створенні умов, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність, а й взяти в оренду (найм). Реалізація права на житло, має значення не лише для реалізації інших економічних та соціальних прав людини, а й для ефективного здійснення кожною особою прав і свобод особистого й політичного характеру. Звертається увага на проблемні питання у житловому праві: визначення системи та класифікації співвідношення різних категорій громадян і черговості отримання житла, термінологічна невизначеність тощо. Наголошено, що норми житлового права на відміну від норм приватного права поширюються на фізичних осіб, яким потрібно задовольнити житлову потребу виключно фізичної особи в межах соціальної норми, а не отримання прибутку. Аргументовано, що норми житлового права направлені і на публічних суб'єктів (органи державної влади та органів місцевого самоврядування), які мають повноваження щодо формування та реалізації житлової політики. Запропоновано уніфікувати систему нормативних актів, що передбачають реалізацію суб'єктивного права у вигляді отримання окремого житла в межах соціальної норми.

Ключові слова: житло, житлове право, реалізація суб'єктивного права, житлова політика, житлова потреба, право на житло

Постановка проблеми. Проблеми, що існують у житловій сфері, спричиняють невпевненість людей у майбутньому забезпеченні реалізації права на проживання. Зважаючи на те що житлова проблема є однією з найсуттєвіших для людини й увесь час загострюється в період великомасштабної війни з російською федерацією, на сучасному етапі кризи реформування житлового законодавства, необхідно зосередитися на концептуальних засадах розвитку житлового права та їх застосування понять «реалізація суб'єктивного права», «здійснення права фізичною особою», «суб'єктивне право на житло» тощо. На особливу увагу заслуговує розбудова системи житлового законодавства направлених на реалізацію права людини на житло в сучасних умовах.

Метою статті є визначення проблем, що заважають розвитку житлового законодавства направлено на забезпечення житлових прав фізичних осіб в умовах відновлення

right to use housing by citizens of Ukraine is an important element of a person's exercise of his natural right to life, and is one of the main directions of state policy. Emphasis is placed on the creation of conditions under which every citizen will be able to build housing, purchase it as a property, and rent it. Realization of the right to housing is important not only for the realization of other economic and social human rights, but also for the effective exercise by each person of personal and political rights and freedoms. Attention is drawn to problematic issues in housing law: definition of the system and classification of the ratio of different categories of citizens and sequence of obtaining housing, terminological uncertainty, etc. It is emphasized that the norms of housing law, in contrast to the norms of private law, apply to individuals who need to meet the housing needs of an individual within the limits of the social norm, and not to make a profit. It is argued that the norms of housing law are also directed at public entities (state authorities and local self-government bodies), which have the authority to formulate and implement housing policy. It is proposed to unify the system of normative acts providing for the realization of the subjective right in the form of obtaining separate housing within the limits of the social norm.

Keywords: housing, housing law, implementation of subjective right, housing policy, housing need, right to housing

зруйнованого житла. Опанувати поставлену мету можливо при розкритті поняття засад житлового права; виявити особливості дії норм житлового права у порівнянні з іншими правовими інституціями, з'ясувати напрямки подальшого розвитку житлового права.

Виклад основного матеріалу. Становлення України як правової та соціальної держави передбачає забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей, підтвердженням чого є положення статті 3 Конституції України, де зазначається, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Конституційний Суд України звертає увагу на те, що Житловий кодекс України прийнято до набуття чинності Конституцією України, а тому ряд його положень є такими, що нівелюють сутність конституційного права кожної особи на житло, не відповідають їй іншим конституційним засадам соціального, економічного розвитку Українського суспільства та держави, унеможливають вільне набуття кожним права приватної власності на житлові об'єкти відповідно до закону [1].

Більше того, за останні роки значно змінилися суспільно-економічні умови країни, змінилась і житлова політика держави, спостерігається новий підхід до побудови соціально-економічних відносин між державою і громадянином, особливо у житловій сфері. Поняття «право на житло» в законодавстві не визначено, тому і в правовій доктрині відсутній єдиний підхід до визначення його змісту.

Зміст цієї правової категорії К. Борисова, що надало їй можливості дійти наступних висновків: сутністю житлового права є визнання за кожною людиною права володіти і користуватись таким соціальним благом як житло, а також набувати житло на тих чи інших підставах; у об'єктивному значенні право на житло – це правовий інститут, що включає конституційно-правові норми, які регулюють питання набуття й володіння житлом; у суб'єктивному сенсі право на житло – це суб'єктивне право особи на набуття житла і володіння ним, яке існує в межах загальних конституційних правовідносин [2, С.46]. Право на житло у цивільному праві поширено розглядалось як право на житлову площу з визначенням співвідношення цих понять. Так, наприклад наявна позиція у цивілістиці, за якою право на житлову площу включає в себе й право на житло [3, С.967]. На думку Н. Марценко сутністю права на житло у цивільно-правовій площині є право особи на житлову площу, під яким розуміється комплекс повноважень наймача по користуванню й розпорядженню житловим приміщенням, наданим йому за договором чи іншою підставою. При цьому право на житлове приміщення у цивільно-правовому сенсі є складовою права на житло у конституційно-правовому значенні [4, С. 122]. М.К. Галянтич визначає право на житло у конституційно-правовому сенсі, як право кожного громадянина на одержання житла (при дотриманні вимог, зазначених у законі), а також безстрокове користування ним. У галузевому (цивільно-правовому) розумінні право на житло як суб'єктивне право (тобто право на конкретну житлову площу) є установа законом міра дозволеної поведінки уповноваженої особи щодо володіння, користування й розпорядження житловим приміщенням [5, С. 92]. Є.О. Мічурінін право на конкретне житлове приміщення у цивільному праві визначається як речова складова, а інша – як зобов'язально-правова [6, С. 10-11]. Право на житло закріплено у конституційних нормах й забезпечує природне існування людини в сукупності особистих майнових та немайнових прав, то треба погодитись з комплексною його сутністю, що підтримується й у теорії житлового права [7, С. 89-107].

Майнова суть права на житло полягає у майновому змістом права на житло це право особи на здійснення відповідних повноважень щодо приналежного їй житла на тій чи іншій правовій підставі (речово-правова складова), а також на поліпшення власних житлових умов (зобов'язально-правова складова). При тому, що одна й інша складова раніше реалізувалась переважно у публічно-правовій сфері, а на теперішній час здійснення обох складових відбувається переважно у приватноправовій площині з певними елементами залучення владних інституцій [8, С.170-171].

Так само, стаття 28 Проекту Житлового кодексу України розробленого Міністерством розвитку громад та територій України називається «Реалізація права громадян на житло»[9]. відповідно до якої: «Громадяни мають право відповідно до своїх потреб і можливостей

побудувати, придбати у власність або одержати житло у найм у порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами» та іншими гаслами. Треба розуміти, що реалізація це досягнення певного результату тобто набуття житла і проживання в ньому, громадяни цієї мети можуть досягнути тільки власними зусиллями.

Реалізація житлових прав неможлива через прогалини у законодавчій сфері, зокрема через нечіткість визначення понять, що містяться у житловому законодавстві, подвійних тлумачень, що призводить до колізій, або взагалі відсутності норм, які б забезпечували захист житлових прав громадян.

Тому, реалізація права користування житлом громадянами України, яке виступає важливим елементом здійснення людиною свого природного права на життя, є одним із основних напрямів державної політики, що знайшло визнання та закріплення в ст.47 Конституції України, де зазначено: «Кожен має право на житло». При цьому Держава робить наголос не тільки на створення умов, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність, а й взяти в оренду (найм). Реалізація права на житло, як зазначає Конституційний суд України) має ключове значення не лише для реалізації інших економічних та соціальних прав людини, через які насамперед втілюється конституційна цінність гарантування гідних умов життя для кожної людини, а й для ефективного здійснення кожним прав і свобод особистого й політичного характеру [10].

В усіх розвинутих країнах світу вирішенню «житлового питання» приділяється значна увага. Однак аналіз житлового законодавства і практики його застосування дає можливість зробити висновок, що багато питань у цій сфері ще й досі залишаються недостатньо розробленими та дискусійними[11, С.30]. На нашу думку, це пов'язано з тим, що суттєво змінилися соціально-економічні умови, але відповідних змін у регулюванні житлових відносин майже не відбулося [12, С.10-11].

Реалізація права полягає у втіленні права в життя, реальне втілення змісту юридичних норм у фактичній поведінці суб'єктів. Ознаками реалізації права Крестовська Н.М. визначає : 1) відповідність приписам права. Реалізація права – це завжди правомірні дії суб'єктів права; 2) соціальна корисність. За допомогою реалізації правових норм задовольняються різноманітні особисті та суспільні потреби й інтереси; 3) процедурність. Реалізація права - це регламентована правом діяльність суб'єктів права, яка протікає в часі і складається з послідовно здійснюваних вчинків; 4) вольовий характер. Здійснюючи реалізацію права, його суб'єкти діють усвідомлено, свідомо узгоджуючи свої вчинки з приписами правових норм; 5) державна забезпеченість. Реалізація права забезпечується різними юридичними засобами, у тому числі і державним примусом [13].

Проблеми реалізації прав, що існують у житловій сфері, спричиняють незадоволення у суспільстві, невпевненість людей у майбутньому. Зважаючи на те що житлова проблема є однією з найсуттєвіших для людини й увесь час загострюється, на сучасному етапі реформування ЖК України необхідно зосередитися на концептуальних питаннях організації ринку житла та його обслуговування. На особливу увагу заслуговує розбудова системи фінансового забезпечення реалізації права людини на житло і модернізації житлово-комунальної інфраструктури, визначення її окремих складових (тарифної політики, соціальної підтримки, бюджетної підтримки, податкового стимулювання, розвитку публічно-приватного партнерства). Актуальними є питання стимулювання енергозбереження у сфері житлово-комунальних послуг і підвищення енергоефективності будівель, забезпечення суб'єктів ринку ЖКГ, у тому числі побутових споживачів, приладами обліку та регулювання [14, С.20].

Зміни, що відбулися в соціальній, економічній, політичній, правовій сферах, вказують на необхідність дослідження не тільки житлових прав особи в цілому, а й дослідження прав особистості як члена соціальної групи – сім'ї. Однак ці права можуть бути досліджені з різних точок – економічної, політичної, соціальної. Автори виходять з того, що права людини – це складне багатовимірне явище, що має еволюційний характер [15, С.3], а тому, якщо йдеться про судовий захист прав і інтересів членів сім'ї власника жилого приміщення, найбільш логічним є дослідження концептуальних засад забезпечення житлом в Україні, оскільки зміни,

які відбулися в житловій політиці держави, безпосередньо торкаються кожного, незалежно від того, чи є він власником жилого приміщення, наймачем, користується житлом на іншій цивільно-правовій підставі або є членом сім'ї відповідної особи, наділеної правом. Відповідно до ст. 33 Конституції України кожний, хто на законних підставах перебуває на території України, має право вільно пересуватися, обирати місце проживання, залишати територію України [16].

Перехід до ринкової економіки передбачає зміну в засобах задоволення житлових потреб. Якщо до останнього часу домінуючою формою її задоволення було отримання безоплатного житла, збудованого за рахунок державних капітальних вкладів, то нині ставка робиться, головним чином, на оплатне придбання у власність громадян. Як слушно зазначалося в літературі, жодна суспільно-економічна формація не вирішила житлової проблеми – повного задоволення житлом осіб, які потребують покращення житлових умов. Втілення в життя конституційних норм, реалізація житлових прав громадян, викликає значні труднощі, дослідники звертають увагу на низку соціальних процесів, які негативно позначаються на соціальній обстановці [17, С.6-7].

У цілому, право на житло О. О. Кармаза називає однією із найважливіших соціальних цінностей, невід'ємним правом кожної людини, закріпленим у Конституції України [18, С.38]. На погляд М. К. Галянтича та В. М. Махінчука, право на житло можна сформулювати як право на задоволення своїх фізіологічних, психологічних, моральних та соціальних (життєвої) потреб, що знаходять свій прояв у постійному (тривалому) задоволенні останніх за допомогою житла [19, С.44]. У ст. 47 Конституції України закріплено, що громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них ціну відповідно до закону. Це означає, що у всіх громадян право на житло однакове, але спосіб його отримання залежить від індивідуального та спеціального правового статусу громадянина. Водночас для багатьох малозабезпечених громадян вирішення житлової проблеми є неможливим без участі держави [20, С.53]. Так, громадяни України за умови, що вони потребують соціального захисту, безоплатно, або за доступну для них плату можуть отримати житло від держави або органів місцевого самоврядування. Постає питання як визначити потребу особи у соціальному захисті. Якщо особа не потребує соціального захисту, то відповідно її право на безоплатне отримання житла не виникає.

Порядок реалізації житлових прав визначається житловим і цивільним законодавством. Зміст права на житло передбачає, що кожен громадянин і члени його сім'ї: мають право займати і використовувати певне житло; той, хто потребує житла, має право на забезпечення ним у порядку, визначеному законом; держава бере на себе обов'язок сприяти громадянам у вирішенні їхніх житлових проблем та забезпечення їм можливості безперешкодного проживання у житлі, яке вони займають.

Прожитковий мінімум для працездатних, непрацездатних і дітей визначається відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р. [21]. поширюється також на тих, хто є змушеним переселенцем або біженцем, належить до категорії громадян, які переселяються з їхніх житлових приміщень спеціального призначення (наприклад, будинків, розташованих у військових містечках, і інших) через проведення війни в Україні з російською федерацією.

Слід погодитися з твердженням, що якщо держава не в змозі економічно забезпечувати житлові програми, то їх проголошення веде тільки до обману власного населення [22, С.98-99]. Соціальна справедливість – це обумовлена природним правом загальнолюдська цінність, яка представляє собою захищені правом і всім суспільним ладом рівні можливості доступу кожної людини до соціальних благ та інших життєвих цінностей, а також розподіл та законне їх використання з урахуванням власного вкладу в суспільство і збереження гідності людини. [23, С.7]. В умовах ринкової економіки основним критерієм соціальної справедливості є критерій відповідності житлових умов людини.

Отже, наявність конституційної норми про право кожної людини на житло сама по собі

ще не свідчить про можливість його реалізації. Докорінних змін у чинному житловому законодавстві, що регулює відносини у житловій сфері, на предмет приведення його у відповідність з Конституцією України, ще не відбулося. З набуттям чинності ЦК України ще більше відчувається необхідність реформування житлового законодавства. Житлові відносини регламентуються різними нормативними актами прийнятих в різних соціально-економічних умовах розвитку України, особливо прийнятих під час широкомасштабної війни з російською федерацією.

Чинне законодавство передбачає такі основні способи реалізації права на житло: одержання житла з державного і комунального житлового фонду; шляхом укладення цивільно-правових правочинів: купівлі-продажу, обміну, дарування, отримання у спадщину тощо; шляхом індивідуального будівництва; шляхом оренди (найму) житла тощо.

Обставинами, що спричинили зміни в житловій політиці та її орієнтацію на сучасні відносини, необхідно надання праву динамізму на більш швидке та реальне забезпечення житлом. Формуючи житлову політику, необхідно враховувати, що держава не в змозі брати на себе обов'язок щодо безоплатного задоволення житлових потреб всіх своїх громадян.

Тому, якщо поділяти концепцію двоякої природи житла (як соціального і економічного блага), при проведенні житлової реформи необхідно визначити умови і підстави надання житла, яке буде надаватися безоплатно в межах соціальної норми. З такої точки зору вищевказаних тенденцій цілком логічним є визнання одним із провідних напрямів забезпечення реалізації конституційного права громадян України на житло будівництво за державної підтримки доступного житла – недорогого житла, яке спроможні придбати громадяни з невисоким рівнем доходів, що потребують поліпшення житлових умов. З метою уникнення суперечностей у сфері житлових правовідносин, необхідні узгодження чинного законодавства з 1983 по цей час, хоча б у оновленому Житловому кодексі України, що дозволить усунути проблему суперечностей норм законодавства прийнятого у різний час.

Висновки

1. Реалізація права на житло забезпечується: розвитком державного, комунального і приватного житлового фонду; сприянням кооперативному та індивідуальному житловому будівництву; створенням умов, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду; надання житла громадянам, які потребують соціального захисту, безоплатно або за доступну плату відповідно до закону; охороною державою житлових прав громадян від посягань на них тощо.

2. Поняття «належне житло» має бути пов'язано з поняттям забезпечення реалізації суб'єктивного права на житло, яке може виникати щодо частини будинку, квартири, іншого приміщення, придатного для проживання в ньому, визначених власником цього житла. Житлові правовідносини виникають в процесі реалізації права громадян на житло. Під реалізацією права на житло слід розуміти сукупність суспільних відносин врегульованих правовими нормами, що виникають в процесі задоволення громадянином своїх житлових потреб та членів своєї сім'ї, а саме: при забезпеченні громадян житлом, володінні та користуванні житловими приміщеннями.

3. Між загальними нормами, що містяться в ЦК України і спеціальним житловим законодавством є неузгодженості, що виявляються у різному колі і змісті житлових прав та інтересів фізичних осіб, які визначається різними нормативними актами приватно і публічно-правового спрямування, що можливо здійснити шляхом єдиного закріплення поняття «користування житлом фізичною особою».

4. Користування житлом може здійснюватися у квартирах багатоквартирних будинків, одноквартирних будинках, кімнатах в квартирах чи одноквартирних будинках, а також в інших приміщеннях, призначені для постійного або тимчасового проживання людей, що завершені будівництвом та віднесені у встановленому порядку до житлового фонду. З зв'язку з цим пропонується змінити у чинному законодавстві словосполучення «житлові будинки», «житлові приміщення» та «житловий будинок» на термін «житло», що сприятиме єдиному вживанню та систематизації термінології у житлових правовідносинах.

5. Правові положення, що утворюють зміст реалізації права громадян України на житло потребують та комплексного наукового дослідження з метою вироблення наукового обґрунтування подальшого розвитку законодавства. Це потребує необхідності розробки правового механізму реалізації права особи на житло, що максимально враховував права людини та відповідав балансу інтересів людини і суспільства.

Посилання:

1. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 135 Житлового кодексу Української РСР від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019.

2. Борисова К.С. Деякі проблемні аспекти конституційного права на житло за законодавством України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 14. Том. 1. С.46-47.

3. Шишка О.Р. Реалізація права громадян на житло з житлового фонду соціального призначення. Форум права. 2010. № 4. С. 966–970.

4. Марценко Н. Порівняльно-правова характеристика поняття житла у національному та міжнародному праві. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Випуск 4 (16). С.121–125.

5. Житлове законодавство України: стан та шляхи удосконалення: Монографія. За ред. М.К. Галантича. Київ: КВІЦ, 2006. 564 с.

6. Мічурін Є.О. Цивільний договір як один із засобів реалізації права на житло: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право. Х. 2000. 16 с.

7. Галантич М. К. Теоретико-правові засади реалізації житлових прав громадян в умовах ринкових перетворень. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПРН України, 2006. 512 с.

8. Маковій В.П. Сутність обмеження права на житло в умовах воєнного стану. Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір: мат. наукового онлайн-заходу (м. Одеса, 29 квітня 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. С. 170-171. URL <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ef176d48-8373-4bfe-91a9-3186ed0c90cd/content> (дата звернення: 14.02.2024).

9. Проект Житлового кодексу України розроблено Міністерством розвитку громад та територій України на виконання Указу Президента України від 08.11.2019 № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». URL <http://w1.c1.rada.gov.ua/zweb2/webproc34> (дата звернення: 14.02.2024).

10. Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(П)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло)

11. Правові принципи вноормування житлових відносин в сучасних умовах. За заг. ред. М. К. Галантича. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПРН України, 2023. 100 с. електрон. опт. диск (CD-R).

12. Правові засади реформування житлового законодавства України в сучасних умовах. Монографія. За заг. ред. М. К. Галантича. Київ. Юрінком Інтер.2023. 298 с.

13. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Реалізація права та її ознаки. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. URL <https://studies.in.ua/krestovskanm-teorija-derzhavy-i-prava/1589-rozdl-19-realzacya-ta-zastosuvannya-prava.html> (дата звернення: 14.02.2024).

14. Кучеренко І. М., Кучеренко О. Ю., Запатріна І. В. Житлова політика України: сучасність та майбутнє. К.: Видавничий центр спілки власників житла України, 2012. 304 с.

15. Наливайко О. І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2002. 18 с.

16. Загальна декларація прав людини 1948 р. (ч. 1 ст. 13), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 12), Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р. (ст. 2).

17. Галантич М.К. Житлове право України. Навчальний посібник. - К: Юрінком Інтер, 2008. 528 с.

18. Кармаза О.О. Забезпечення в Україні конституційного права на житло в умовах розгортання світової економічної кризи: [Науково-практичний аналіз житлового законодавства України, прийнятого в умовах економічної кризи та положень законопроектів, направлених на недопущення

порушення конституційного права на житло за нинішніх умов]. Юриспруденція: теорія і практика. 2009. № 7. С. 37–41.

19. Галянтич М. К., Махінчук В. М. Реалізація права на житло - як особисте немайнове благо. Підприємництво, господарство і право. Вип. 1. 2004. С. 43–47.

20. Кармаза О.О. Концепція охорони та захисту житлових прав в Україні: матеріальний та процесуальний аспекти: монографія. К.: Вид-во ПрАТ «Миронівська друкарня», 2013. 399 с.

21. Про прожитковий мінімум. Закон України від 15 липня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text> (дата звернення: 14.02.2024).

22. Галянтич М. Розвиток житлового законодавства України: цивільно-правові проблеми забезпечення житлових прав людини. Право України. 2004. № 11. С. 98–103.

23. Сокурєнко В. В. Роль соціальної справедливості в розбудові правової соціальної держави: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12. Національна академія внутрішніх справ України. К., 2002. 19 с.

Статтю було подано	29.02.2024	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	09.03.2024	The article was revised
Статтю було прийнято	12.03.2024	The article was accepted